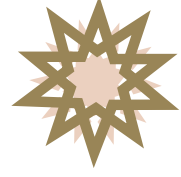

Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Journal of Yıldız Graduate School of Social Sciences

Web sayfası bilgisi: <https://ysbed.yildiz.edu.tr>
DOI: 10.14744/ysbed.2022.00025

Orijinal Makale / Original Article

Türkülerle Millî Mücadele
National Struggle with Folk Songs

Eslem SARAÇOĞLU*

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye
Department of History, Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Ankara, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 21 Kasım 2022

Kabul tarihi: 20 Ocak 2023

Anahtar kelimeler:

Millî Mücadele, türkü, sözlü kültür.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 21 November 2022

Accepted: 20 January 2023

Key words:

National Struggle, folk song, oral culture.

ÖZ

Türk Halk edebiyatının sözlü kültüründe önemli bir yere sahip olan türküler, aktarımdaki kolaylığı ve akılda kalıcılığı ile hem tarih öncesi çağlarda hem de tarih boyunca yaygın şekilde kullanılmıştır. Bireysel tarafı olmakla beraber toplumsal özellikleri ağır basan türküler, kültürün birebir yansıtıcısıdır. Toplumun, üzüntüsünden sevincine kadar bütün hislerine ayna olan türküler, tarihsel bütünlükle birlikte incelendiğinde kaynak görevi de görebilmektedir. Bu çalışmada bireylerin dil, din, ırk, cinsiyet, yaş fark etmeksizin dahil olduğu Millî Mücadele döneminde yakılan bazı türküler üzerinden halkın iç dünyası üzerine bir çözümleme yapılmıştır.

Atıf için yazım şekli: Saraçoğlu E. Türkülerle Millî Mücadele. Yıldız Sos Bil Ens Der 2022;6:2:137–148.

ABSTRACT

Folk songs, which have an important place in the oral culture of Turkish folk literature, have been widely used both in prehistoric times and throughout history with their ease of transmission and retention. Although they have an individual side, folk songs that dominate the social features are the exact reflections of the culture. Folk songs, which mirror all the feelings of the society, from sadness to joy, can also serve as a source when examined with historical integrity. In this study, an analysis was made on the inner world of the people through some folk songs that were sung during the National Struggle, in which individuals were included regardless of language, religion, race, gender, age.

Cite this article as: Saraçoğlu E. National Struggle with Folk Songs. Yıldız Sos Bil Ens Der 2022;6:2:137–148.

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail adres: saracoglu.eslem@gmail.com

Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, tarafından yayınlandı.

Telif hakkı 2022, Yıldız Teknik Üniversitesi. Bu, CC BY-NC lisansı kapsamında açık erişimli bir makaledir. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

GİRİŞ

Tarih öncesi çağlardan beri var olan dil, kültürün oluşumunda ve aktarımında kullanılan en önemli unsurdur. Yazının ortaya çıkışından on binlerce yıl öncesine kadar giden insanlık tarihi, yazının olmadığı zamanlarda görsel ve işitsel olanın birincil kaynak olarak değerlendirilmesini mecbur kılar. Yaşanan deneyim ve bilgi birikimlerinin sözlü şekilde aktarıldığı bu dönem yazıdan yoksundur. Amerikalı yazar Walter Jackson Ong yazı kavramının olmadığı bu dönemi birincil sözlü kültür olarak ifade eder. (Ong, 2020, s. 46) Yazı ile beraber yazılı kültür ve daha sonra teknolojik gelişmelerle birlikte ikincil sözlü kültür dönemleri yaşanmıştır. Dil aracılığıyla ortaya çıkan birincil sözlü kültür ürünleri içerisinde bulunduğu toplumdan belirgin izler taşır. Amerikalı tarihçi Marshall T. Poe iletişim üzerine kaleme aldığı kitabında insanların bir olaya tanık olma ve bu olaya tanık olduğunu anlatma isteğinin doğal olduğundan bahseder. (Poe, 2019, s. 58) Genellikle yaşanan olayların dile getirildiği türküler, sözlü kültürün önemli bir parçasıdır. Yazı, sözlü anlatım olmaksızın var olamazken sözlü anlatım için bu durum geçerli değildir. (Ong, 2020, s. 20) Bu nedenle mâni, atasözleri, halk hikâyeleri, ninni gibi sözlü ürünler yazılı olanlara göre daha yaygındır. Türküler, sözlü ürünlerin ezgi ile buluşması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu haliyle sadece sözlü olan ürünlere göre hem akılda kalıcılığı yüksek hem de yayılması çok daha hızlı olan türküler, geçmişten günümüze kültürün taşıyıcısıdır. Köken olarak türkü kelimesine bakıldığında, “Türki” yani “Türke özgü” iken, anlamı “hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” şeklindedir. (TDK, 2022) Sevgi, ayrılık, gurbet, hasret, göç, savaş, hastalık; düğün, bayram, doğa, inanç gibi çeşitli temalarda söylenen türküler, diğer edebi türlerin aksine genellikle bireysel olmaktan çıkarak kolektif kimlik kazanmaya başlar. Ezgiyle dilden dile dolaşan bu ürünler, bireyin hem bilincinde hem bilinçaltında kültürün köklerini besler. (Bölücek, 2008, s. 3) Türkiye tarihi için dönüm noktalarından birisi olan Millî Mücadele, belli bir bölgede belli bir grubun mücadelesi olmanın ötesindedir. Yaş, cinsiyet, ırk, din, şehir fark etmeksizin verilen mücadelenin incelenebileceği birçok farklı kaynak mevcuttur. Resim, heykel, edebiyat gibi örnekler arttırılabilmekle beraber bu çalışma kapsamında türkülerden yararlanılacaktır. Harbe giderken, cephede kaybederken/kazanırken, ailesini özlerken, vatana borçlu hissederken, üşürken, acıkırken, umutla istikbale bakarken, kan kaybederken ve zafer yolunda koşarken insan ne söyler? Ne duymak ister?

Günümüzde hala derlenmeyi bekleyen türküler halk bilimciler, araştırmacılar ve sanatçıların keşfini beklemektedir. Türküler, yakıldığı dönemden izler taşıyor olmasına rağmen tarihçiler tarafından yeterince ilgi görmemektedir. Bu, görsel kaynaklar gibi sözlü kaynaklarında tarihlendirilirken her zaman kesin bilgiye sahip olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Türkülerin hangi tarihte yakıldığını tespit etmek pek mümkün değildir lakin hangi tarihte der-

lendiği bilgisiyle birlikte türkünün hikâyesi ve sözlerdeki izlerle tarih aralığını belirlemek mümkündür. Hem yazılı kaynaklar yoluyla hem sözlü kültürle günümüze ulaşan türküler gruplandırmak için farklı özellikler temel alınır. Şekil, yapı, konu, işlev gibi ayrımlar mevcut olmakla beraber bu makale kapsamında Millî Mücadele konulu türküler yer verilmiştir. Millî Mücadele türkülerini belirlerken antolojiler, türkü ansiklopedisi, TRT Radyosu, TRT konser kayıtları, bazı şehirlerin çıkartmış olduğu yöresel şarkı ve türkü kitapları, internet kaynakları incelenmiş, önce yiğitlik/kahramanlık türündeki türküler belirlenmiş daha sonra bu türkülerde Millî Mücadele'nin izleri aranmıştır. Örneğine fazla rastlanmıyor olsa da Hamdi Tanses'in Kurtuluş Savaşı Türküleri kitabı, Prof. Dr. Fatma Acun'un makalesi gibi tarihi türküler üzerine yapılan araştırmalar sayesinde makalenin yönü şekillendirilmiştir.

TÜRKÜ VE MİLLÎ MÜCADELE

Müziğin ilk çağlarda dinlendirici özelliğinin keşfedilmesi ve kelimelerin ahenkle bir araya getirilebilmesi, türkiye giden yolun temellerini teşkil etmektedir. Medeniyetler ile birlikte izlerine rastlanmaya başlanan türkü ve türevleri yüzyıllardan beri önemini korumaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında avcı-toplayıcılık, konar-göçer hayat gibi özelliklere sahip toplumların gelecek nesillere yazılı kaynaktan ziyade taşınabilir sözlü kültürü bırakmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Tarih boyunca binlerce dil konuşulurken bu dillerin yalnızca 106 tanesinin edebi ürünler verebilecek kadar yazılı hale gelebilmiş olması da bunu göstermektedir. (Ong, 2020, s. 19)

Türklerin sözlü kültür ile bağı ise oldukça derindir. Kültürel aktarımı sözlü kültür vasıtasıyla gerçekleştiren Türk kültür dairesi içindeki topluluklar günümüze pek çok kıymetli eser bırakmıştır. Halkın kendi deneyimleriyle ürettiği bu eserler, edebiyat ve müziğin harmanı olmasının dışında tarihi izler taşıdığı sürece sözlü tarih metinleri olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca bireyin duygularını ve iç dünyasını yansıtmaya nedeniyle bu eserler sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarıyla da ilgilidir. (Fidan, 2017, s. 101)

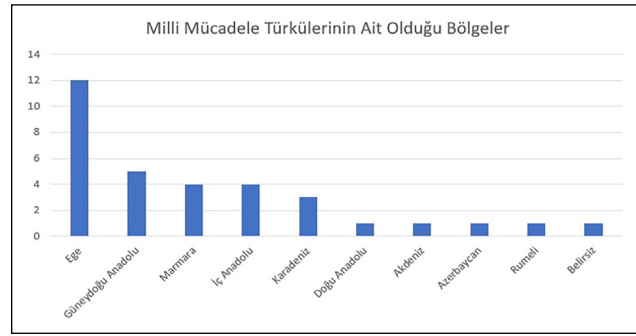
Yerleşik hayata geçiş, okur-yazar oranlarındaki artış, matbaanın gelişmesi gibi uzun soluklu değişimler yazılı kaynakları ön plana çıkartmış olsa da sözlü kültür toplumdaki varlığını kaybetmemiştir. Hatta yazılı kaynakların artışı, sözlü kültürün günümüze taşınmasında destekleyici etkiye sahip olmuştur. Bir köyde yakılan türkü o bölgede nesilden nesle sözlü şekilde aktarılır lakin bir şekilde not edilmeyen türkülerin aktarımında kesintiler yaşanabilir. Aynı zamanda etki alanı genişlemez ve o köy içerisinde sınırlı kalır. Modernleşme ile doğru orantılı olarak türkülerin kayıt altına alınması hız kazanmış ve eserler günümüze daha az kayıpla ulaşmıştır. Tanzimat sonrası halk ezgisi derleme çalışmaları Osmanlı Devleti'nin ilk resmi müzik okulu olan Dar-ül Elhan ile başlamış, savaş döneminde azalsa da Cumhuriyet'in ilanı ile ivme kazanarak günümüze kadar devam etmiştir. (Özcan, 1993) Yirmi birinci yüzyılda ko-

lektiften çok bireysel yaşamlara yönelik mevcuttur. Türkülerin genelde toplumsal duygular taşıması nedeniyle giderek azalışa geçmesi bundan kaynaklanmakta olabilir. İnsanlar duygularını aynı duygulara sahip kişilerle paylaşmaktansa kendi dünyalarına yönelmeyi tercih eder olmuştur. Günümüzde toplumsal hatta küresel problemler, kayıplar, mücadeleler hala yaşanıyor olsa da tepkiler dilden dile yayılan sözlü kültürle değil klavyeden klavyeye aktarılan kelimelerle gerçekleşmektedir. Bu da türkünün daha doğrusu müziğin insan ruhuna dokunan özelliğinin yerini daha yüzeysel hislere bırakan tepkilerin varlığına işaret etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş öyküsü; uzun süren savaşlar, dört bir taraftan saldıran ittifak ülkeleri ve onların çeşitli emellerine karşın ülkesine canla başla sahip çıkmaya çalışan halkın yani milletin mücadelesine dayanmaktadır. Bu dönem için Kurtuluş Savaşı veya İstiklal Harbi gibi isimlendirmelerden Millî Mücadele Dönemi'nin tercih edilmeye başlanması güncel tarih anlayışının halkı ön plana çıkartan tarzını ortaya koymaktadır. Gerek cephede gerek diplomatik süreçlerde ileri görüşlülüğü ile millete öncü olan Mustafa Kemal Atatürk ve onun silah arkadaşlarının zaferlerdeki etkisi tartışmasız derecede önemli olmakla beraber ülkenin dört bir tarafında mücadele veren potansiyel halk kitlesinin varlığı da göz ardı edilmemelidir. I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'ne karşı halktan farklı tepkiler gelmekteydi. Bazı kesimler devletin kurtarıcı olacağını düşünürken bazı kesimler yeniliğin elzem olduğunu düşünmekteydi. Halk arasında bu gelgitlerin yaşandığı dönemde savaştan istediğini alamayan Yunanistan, İzmir'i işgal etmek üzere 15 Mayıs 1919'da şehre çıkartma yapmıştır. Bunun üzerine ülke bütünlüğünü korumak için 1919-1922 yılları arasında gerçekleştirilen Millî Mücadele, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Samsun'a doğru yola çıkmasıyla başlamıştır. Halkın aktif şekilde rol aldığı bu mücadele önce Kuvâ-yi Milliye ile gerçekleştirilirken zamanla düzenli orduya geçilmiştir. I. İnönü, II. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz savaşları başta olmak üzere her bölgede yaşlı, kadın, çocuk demeden büyük bir mücadele verilmiştir. Bu mücadeleyi anlamak için halka bakmak en doğrusu olacaktır. O dönemde okur yazar oranının bir hayli düşük olması, eğitilmiş bireylerin aktif şekilde mücadele veriyor olması ve her zaman her yerde kâğıt kaleme ulaşmanın mümkün olmaması halkı sözlü kültüre mecbur bırakmaktaydı. Bu sebeple bütün ülkenin içerisinde bulunduğu savaş hali, türkülerle dile gelmiştir. Zaman zaman umudun, özgürlüğün, vatan sevgisinin ön plana çıktığı türküler bazen de ümitsizlik, acı, hasret duygularına ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde yazıldığı tespit edilen türkülerden bazıları bu çalışmada kapsamında tahlil edilecektir.

YÖRESİNE GÖRE TÜRKÜLER

Sözlü kültürün ürünü olan türküler dilden dile dolaşırken zamanla derlenmeye başlanmış, notaya geçilmiş ve hikâyeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türküler dilden dile

Şekil 1. Türkülerin bölgelere göre dağılımı.

dolaşırken söz ve ezgilerinde kaynak şahıslar tarafından bazı değişiklikler yapılabilmektedir hatta bu değişiklikler türküyü bambaşka bir hale de getirebilmektedir. (Yakıcı, 2007, s. 54) Bu değişiklikler belli bir noktaya kadar takip edilebilir ancak bu her zaman mümkün değildir. Çalışmada kullanılan türkülerin mevcut olan bütün nüshalarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Günümüze kazandırılan bu türküler incelendiğinde birden çok yöreye ait Millî Mücadele konulu türküyü rastlanmıştır. Türkülerin ait olduğu yörelere bakıldığında bazı bölgelerde yoğunluğun daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Şekil 1).

Millî Mücadele Türkiye topraklarının kuzeyi güneyi, batısı doğusu fark etmeksizin neredeyse her bir noktasında gerçekleşmiştir. Yunan işgallerinin İzmir'de başlamış olması, henüz düzenli bir ordu ve karar verilmiş topyekûn bir savunma olmadığından halk mücadelede bizzat karar verici rol oynamıştır. Başta İzmir olmak üzere, Aydın, Muğla gibi yakın bölgeler özellikle dağlardaki efelerin mücadelesiyle düşmana direnmiştir. Bu Ege bölgesine ait türkülerin neden diğer bölgelere göre daha fazla olduğuna bir şekilde açıklık getirmektedir. Ancak diğer bölgelerde verilen mücadeleler de bir hayli mühimdir. Maraş, Antep ve Urfa yöresine ait türkü sayısı makul durumdayken diğer bölgelerden ya bir ya hiç türkü tespit edilememiştir. Ülkenin Kuzey, güney ve doğu bölgelerinde derlenmeyi bekleyen türküler tamamen kaybedilmeden derlenmeli hem kültüre hem akademik çalışmalarına kazandırılmalıdır. Bu çalışma kapsamında değerlendirilecek olan türkülerde kaynak ve derleyen bilgisine aynı anda ulaşılamadığı noktalar olmuştur. O nedenle türkülerin altında yer alan bilgiler dikkate alınmalıdır.

EGE BÖLGESİNE AİT TÜRKÜLER

Batı Anadolu olarak da bilinen Ege Bölgesi, kuzeyde Kaz Dağı, Madra Dağı, Simav Dağları ve Domaniç Dağı; doğuda Türkmen Dağı ve Emir Dağları; güneyde Karakuş Dağı ve Görelî Dağı; batıda Çanakkale'ye bağlı Bababurun'dan başlayarak tüm Edremit Körfezi, İzmir ve Aydın illerinin tüm kıyı şeritleri ve Muğla'da, Köyceğiz hariç olmak üzere, kuzeyden güneye Köyceğiz kıyılarını kapsamaktadır. (Wikipedia, Ege Bölgesi, 2022) Bölgede bulunan iller ise şöyledir: İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tespit edilen Ege Bölgesi türkülleri listesi

Abalımın Cepkeni	Aydın
Atçalı Kel Mehmet Efe	Aydın
Demirci Mehmet Efe	Aydın/Nazilli
Gerizler Başı	İzmir
Gizzik Duran'ın Ağtı	Muğla
Gökçen Efe	İzmir
Kara Hüseyin	Afyonkarahisar
Kınalıdır Yabaayak'ın Tazısı	Manisa
Kırmızı Buğday	İzmir/Bergama
Sabah Olsun Aman Efem	Manisa
Yörük Ali	Aydın
Zobalarında Guruda Meşe Yanıyor	Denizli

ABALIMIN CEPKENİ

Türkünün Metni

Abalımın cepkeni safi sırma ilikli
 Abalımın cepkeni safi sırma ilikli
 Abalımı vuranlar on iki de Giritli
 Abalımı vuranlar on iki de Giritli
 Abalım, abalım, başı aman belalım
 Abalım, abalım, gözleri elalım
 Yandım da efeler, yandım abalı da zeybeğe
 Yandım da dostlar, yandım abalı da zeybeğe
 Beşparmak dağından gece aman ben geçtim, geçtim
 Beşparmak dağından gece aman ben geçtim, geçtim
 Anadan, babadan, yardan aman vazgeçtim
 Anadan, babadan, yardan aman vazgeçtim
 Abalım, abalım, başı aman belalım
 Abalım, abalım, gözleri elalım
 Yandım da efeler, yandım abalı da zeybeğe
 Yandım da dostlar, yandım abalı da zeybeğe
 Yandım da efeler, yandım abalı da zeybeğe
 Yandım da dostlar, yandım abalı da zeybeğe
 Aşk-sevda konulu bu türkünün kaynak kişisi Nazmi İlyas'dır. (Abalımın Cepkeni , 2022)

Türkünün Hikâyesi

Aydın ve Muğla topraklarına yayılan Beşparmak Dağları ve İzmir, Manisa ve Aydın illerinde yer alan Bozdağlar civarında 14 yıl zeybeklik yapan Abalı Zeybek Çavuş Hasan Efe bir gün Giritli 12 zaptiye tarafından pusuya düşürülmüş ve pusuda yaralanmasına rağmen sırtına giydiği aba sayesinde sağ kalmıştır. Abalı Zeybek yörede sevilip, desteklenen bir zeybeklerdir. Aydın ve İzmir yörelerinde yıllarca soyguncu çeteler ile mücadele etmiştir. Millî Mücadele günlerinde Kuvâ-yi Milliye'ye katılarak akıncı olan Abalı Zeybek, özellikle Gökçen Hüseyin Efe ve Poslu Mestan Efe gibi yöresinin önde gelen efeleri ile birlikte hareket ederek işgalcilere karşı savaşmıştır. Ayrıca Tire, Ödemiş, Akhisar, Nazilli'deki efeler ile birlikte hareket ederek, işgal kuvvetlerinin karakollarına yapılan baskınlarda kahramanca savaşmış bir Kuvâ-yi Milliye efesidir. Bu türkünün konusu kahramanlıktır.

Türkünün Tahlili

a. Mekân

Efelerin yaygın şekilde bulunduğu Ege Bölgesi Dağları türkülerde genelde yer almaktadır. Bu türküde de Aydın ve Muğla topraklarına yayılan Beşparmak Dağları'ndan bahsedilmiştir. Bu dağlardan gece geçildiği ifade edilmiştir.

b. Zaman

Türkünün hangi tarihte yakıldığı ile ilgili bir bilgi olmamakla beraber, hikâyede önce dağlarda zeybeklik yaparken daha sonra Kuvâ-yi Milliye'ye katılmış olan efenin, Giritli zaptiyeler tarafından vurulmuş olması Millî Mücadele dönemine işaret etmektedir. Eğitici işleve sahip olan zeybek türkülleri, adı geçen efeler hakkında geçmişten günümüze bilgiler aktarmaktadır, bu yönüyle tarihi belge niteliği taşıyan türküllerin muhtevalarına bakıldığında istenen bilgiye ulaşmak mümkündür. (Mirzaoğlu, 2001, s. 78-79) 1917-1922 yılları arasında Manisa mutasarrıfı olan Hüsnüyadis Bey, işgale gelen Yunan askerlerine karşı hoşgörülü davranışlarıyla bölgede güvenliği yoksunlaştırmıştır. Kuvâ-yi Milliye güçleri gelene kadar Manisa ve çevresinde yaşanan karışıklıklar birçok olaya neden olmuştur. Bu ve benzeri olaylar İzmir'in işgalinden sonra çevre bölgede sık sık meydana gelmiştir. Kuvâ-yi Milliye güçlerinin bölgeye müdahaleleri neticesinde giderek azalarak sona ermiştir. Hasan Efe'nin on iki Giritli tarafından vurulması bu karışıklıkta gerçekleşmiş olabilir.

c. İnsan

Kökleri on yedinci yüzyıla kadar götürülebilen zeybeklik, Aydın bölgesinde oldukça yaygındır. Halk tarafından kahraman gözüyle bakılan zeybekler aslında düzene karşı gelen dağlı eşkıyalardandır. Haksızlığa karşı mücadele veriyor olmaları, bölgeyi koruyor, halkı savunuyor olmaları onları sempatik hale getiriyordu. Bu nedenle genelde yöreden destek gören zeybekler özellikle Millî Mücadele döneminde batıdan gelen Yunan işgaline karşı kritik rol üstlenmişlerdir. Vermiş oldukları bu mücadeleler sayesinde kahramanlıklarıyla anılır hale gelmişlerdir. Bu kahraman arasında Yörük Ali, Gökçen Efe, Demirci Mehmet Efe gibi isimler sayılabilir. Bu efeler mahalli gruplar oluşturarak, bazen de hep bir araya gelerek buldukları toprakları korumuşlardır.

Abalı Zeybek Çavuş Hasan Efe, 1897 yılında Girit'te doğmuş bölgede Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında yaşanan gerginlikler sonucunda Anadolu'ya yapılan göçlerle İzmir'e gelmiş, Tire'de büyümüştür. Daha sonra Tire'de yerli Rumlar ile bir kavgaya karışıp, nefsi müdafaa için üç kişiyi vurmuş ve dağa çıkararak zeybek olmuştur. Sırtına giydiği abadan dolayı "Abalı Zeybek" olarak tanınmıştır. Gözlerinin ela olduğu türküde belirtilmiştir. Zaferden sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Abalı Zeybek Çavuş Hasan Efe'yi yanına almış ve Sarkarya isimli atını Abalı Zeybeğe emanet etmiştir. Atatürk'ün atını eğitip yetiştiren Abalı Zeybek daha sonra İzmir Tire'ye yerleşmiş 1986 yılında da vefat etmiştir. Efenin haricinde türküde pusuya düşüren on iki Giritliden bahsedilmiştir. Bu Giritliler bölgede yaşamakta olan Rum halk için de kullanılmış olabilir, işgalci kuvvetler için de.

KARA HÜSEYİN

Türkünün Metni

Gara Hüseyin mavzerini yağlıyor,
Hatçe gelin siğim siğim ağlıyor,
Mavzerin kurşunu dağı deliyor,
Aman Arif Bey'im öldürme beni,
Mermer direklere sardırma beni.

Af(ı)yon damını yardım da kaçtım
Suvermez yoluna sar(ı) altın saçtım
Onbeş athıyanın kız aldım kaçtım
Aman Arif Bey'im öldürme beni,
Mermer direklere sardırma beni.
Gayışdandır Arif Bey'in kuşağı
Kubanlık gidiyor yörük uşağı
Beynimde patladı domdom fişeği
Aman Arif Bey'im öldürme beni,
Mermer direklere sardırma beni.

Yağmur gibi yağdım yel gibi esdim,
Belce'yi aşınca umudum kesdim,
Beni öldürünceye varımış kasdım
Aman Filik aman har demedin mi?
Yanımda Mustafa var demedin mi?

Arif Bey geliyor bakın kastine,
Selam verir yarenine dostuna,
Af(ı)yon'u tapulatmış üstüne,
Uyan Hatçem uyan gör neler oldu,
Seni saran kollar sarardı soldu.
Heybetli olur Azziye'nin kalemi,
Ben bilirim arkamızdan geleni,
Yar elinden çekticeğim elemi,
Uyan Hatçem uyan gör neler oldu.
Seni saran kollar sarardı soldu.

Gölcük yaylasında dört kaçak gezer,
Dördünün omzunda var beşli mavzer,
Anamdan evvelde Hatçe kız gezer,
Mustafa, Mustafa ille Hüseyin,
Ben kendime ettim kime söyleyim.
Kara Hüseyin türküsünün kaynak kişisi Halis Erenoğlu'dur.

Türkünün Hikâyesi

Balıkesir'in Karacalar Köyü'nden Kara Hüseyin ve Mustafa, Afyon hapishanesindeki arkadaşları Durmuş ile cezaevinden kaçarlar. Kara Hüseyin, Afyon'un Emirdağ ilçesine bağlı Suvermez Köyü'nden sevdiği Filiğ'in Hatçe'yi kaçıtır. Bu sırada, 2.Bozkır, Apa ve Dinek isyanını bastırmaktan dönen Kuvâ-yi Milliye Reisi Arif Bey, Karakeçili müfrezesiyle beraber Emirdağ'ına gelir. Amacı müfrezeye gönüllü yazmaktır. Arif Bey'in ilçeye geldiğini duyan Filik, Suvermez köyünden gelerek kızını kaçıran Kara Hüseyin ve arkadaşlarını Arif Bey'e şikâyet eder. Arif Bey, Kara Hü-

seyin ve arkadaşlarına haber göndererek "Kendilerine bir şey yapmayacağını, müfrezesine dahil edeceğini" söyler. Kara Hüseyin ve arkadaşları Hatçe'yi de alarak Emirdağ'ına inmeye karar verirler. Ancak, Horan (Yavuz) köyü yakınlarında Belce mevkiinde Arif Bey'in adamları tarafından yakalanarak, elleri bağlı olarak Emirdağ'ına getirilirler. Arif Bey, Kara Hüseyin, Mustafa ve Durmuş'u bugünkü İnkilap İlkokulu'nun (O zaman ki hükümet binası) bahçesindeki mermer direklere sardırarak, kurşuna dizdirir ve halka ibret olsun diye cenazelerini orada üç gün asılı bırakır. Bugün türkü olarak söylenen ağıdı, Kara Hüseyin'in annesi ile karısı Hatçe söylemiştir. (Kaynakça.info, 2022)

Türkünün Tahlili

a. Mekân

Afyonkarahisar diğer Ege bölgeleri gibi Yunan işgali ile yüz yüze gelmiştir. Bölgede bulunan Kuvâ-yi Milliye komutanı Arif Bey mücadelenin başını çekmiştir. Altıncı kıtada adı geçen Azziye/Aziziye bugün ki Emirdağ'ını ifade etmektedir. Bu şekilde türküde adı geçen mekân ile hikâye uyumaktadır.

b. Zaman

Afyonkarahisar Mayıs 1919'dan itibaren İtilaf Devletleri'nin işgaline uğramıştır. Yunan işgali ise 1921 yılından itibaren başlamıştır. Türküde adı geçen Arif Bey'in 1920 yılında suikaste kurban gittiğinden mütevellit türkünün 1919-1920 aralığında yaşanan olayları anlattığı ortaya çıkmaktadır.

c. İnsan

Arif Bey, Afyonkarahisar'da Kuvâ-yi Milliye komutanı olarak görev yapmaktadır. Birliği genelde bölge halkından oluşmaktadır. Suikaste uğradığı tarihe kadar bölgenin savunulmasında ciddi katkıları olmuştur. Kara Hüseyin ve Mustafa ise Arif Bey'in birliğine katıldıktan bir süre sonra sıkı yönetime dayanamayıp kaçmışlardır. Suvermezler Köyü'nde Hatçe adlı bir kıza âşık olan Kara Hüseyin, önce hapishaneye atılır daha sonra kaçarak Hatçe'yle kavuşma planı yapar ancak hem hapishaneden kaçtığı için aranmaktadır hem de Arif Bey tarafından aranmaktadır. Neticede Hatçe ve Kara Hüseyin kısa bir kavuşmanın ardından sonsuza dek ayrılırlar.

KINALIDIR YABAAYAĞ'IN TAZISI

Türkünün Metni

Kınalıdır Yabaayağ'ın tazısı
Ne karaymış şu alnımın yazısı
Essanoğlu anasının kuzusu

Avcılar bayramına varmadınız mı?
Çatık kaşlı Yabaayağ'ı görmediniz mi?

Yabaayağ'ı cavır köyde bastılar
Bastılar da kellesini kestiler
Kestiler de gül dalına astılar

Avcılar bayramına varmadınız mı?
Çatık kaşlı Yabaayağ'ı görmediniz mi?

Essanoğlu inip gelir inışten
Her yanları görünmüyor gümüşten
Valla hacı haberim yok bu işten

Avcılar bayramına varmadınız mı?
Çatık kaşlı Yabaayağ'ı görmediniz mi?

Manisa Kula ilçesine ait bu türkünün kaynak kişisi Zekeriya Madenci, derleyeni ve notaya alanı Emrah Öz'dür. Türü yiğitlik-kahramanlıktır. (Repertükül, 2022)

Türkünün Hikâyesi

Millî Mücadele belirsizliklerle dolu olsa da inançla ilerletilen bir dönemdir. Bu dine olan inançtan ziyade zafere olan inançtır. Millî Mücadele topyekûn bir savaşı ifade ediyor olsa da bu herkesin aynı düşüncede olduğu anlamına gelmemektedir. O dönemde halk için kurtuluşun birbirinden farklı yolları bulunmaktaydı. Bugün bakıldığında vatana satmak anlamına gelen davranışlar o gün bazı insanlar için kurtuluşun yegâne yoluydu. Bu türküde yer alan Yabaayak'ın Millî Mücadele sırasında Yunanlar ile iş birliği yapan efelerdir biri olduğu iddia edilmektedir. (Repertükül, 2022) Ancak bugün Manisa'nın Kula ilçesinde hem Yabaayak hem Essanoğlu adına cadde isimleri bulunmaktadır. İlçenin Demirkapı mevkiinde bulunan şehitler anıtında Yabaayak'ın da adı bulunmaktadır. (Turan, 2022) Yabaayak Efe ve Essanoğlu Efe'nin Kula'da işgal güçlerine karşı mücadele vermiş iki silah arkadaşı olduğunu, beraber Kurtuluş Savaşında Kula'nın kurtulmasında önemli bir rol oynadıkları düşünmek daha yerinde olacaktır.

Türkünün Tahlili

a. Mekân

Yabaayak'ın faaliyet gösterdiği bölge Manisa Kula'dır. Kula'da yaşamakta olan Rum halk, Yunan kuvvetlerinin bölgeye ulaşmasıyla birlikte Türk halka karşı faaliyetlere başlamıştır. Bu durum bölgedeki Türk halk için iki taraflı tehdit unsuru oluşturmuştur. Yunanlara destek veren Rum halka karşı öfke duyan Yabaayak'ın, bazı kişileri yardımlarından dolayı öldürdüğü anılarda aktarılmıştır. Yine aynı kaynak tarafından, Çobanoğlu adında bir Rum çetesiyle girdiği münakaşa sonucunda dağa çıkmak zorunda kalıyor ve bu günden itibaren sabit bir yerde kalmadan dolaşarak yaşamını devam ettiriyor. Daha sonra Demirci Akıncılarına katıldığı ifade edilir. Türküde adı geçen Cavır Köy'ün gavur köyü anlamında yazılmış olma ihtimali vardır. Bu şekilde düşünüldüğünde bugün adı Şeremet Köyü olan Gavur Köyü mekân olarak belirtilebilir. Bu köy Yabaayak'ın vurularak öldürüldüğü yerdir.

b. Zaman

Kula bölgesinde mücadele Temmuz 1920'de başlayıp, 4 Eylül 1922'de sona ermiştir. Bu tarih aralığında meydana gelen olaylar türküye konu olmuştur.

c. İnsan

Kula'da Millî Mücadele Dönemi'nde 45'e yakın efe bulunmaktadır. Bu efelerden birisi olan Yabaayak Efe'nin

asıl adı Şabanoğlu Mehmet'tir. Yaba ise harman savuran tahta kürek anlamındadır. 1894 Kula'da doğan Efe, İhsanoğlu çetesinin reisidir. (Kaynakça.info, 2022) 1953 Kula doğumlu Hüseyin Şahin ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınan anılar, türküye konu olan Yabaayak hakkında bilgiler vermektedir:

"Yabaayak Mehmet Efe, iki Yunan askerinin Rum lokantasında yemek yerken lokanta sahibi Rum'a eziyet etmelerine dayanamayarak yerinden fırlamış ve iki Yunan askerini kafa kafaya tokuşturarak fırının altında odun konan yere fırlatmıştır. Yabaayak iri, yarı, palabıyıklı birisidir. Bıyıkları arkadan bakan tarafından da görülecek şekilde, vücudunun dışına taşmaktaydı. Bu olaydan sonra, Yunanlar Efe'nin peşine düşüyor. O da dağa çıkıp ekibini kuruyor. Kardeşi Ali Efe'yi, Endez Hüseyin'i, Hüseyin Çavuş'u da yanına çağırıyor. Daha önce bir kadın meselesi yüzünden dağa çıkan Kulalı İhsanoğlu Mehmet Efe'yi de alıyor ve 80-100 kişilik bir müfreze oluşturuyor. Yunan askerinin Kula, Seleni ve Eşme'de Müslümanlara yaptığı her hareketin cezasını veriyorlar." (Gülmez, 2020, s. 440)

Yabaayak Efe'nin yeğeni olan Mehmet Koyuncuoğlu ile 1999 yılında yapılan bir röportaj ışığında efe hakkında daha fazla fikir sahibi olunabilmektedir. Özellikle Kula bölgesinde Yunan tehditine karşı mücadele veren Yabaayak'ın yılları dağlarda geçmiştir. Mücadelesinde ona katılan aynı zamanda düşmana karşı yanına sığınan birçok insan olmuştur. Türküde adı geçen Essanoğlu Süleyman'da dağlarda bu gruba katılan efelerden bir tanesidir. Millî mücadele döneminde halkın farklı düşüncelere kapılabildiği belirtilmişti, yine bu hikâyede de halkın zaman zaman fikir değiştirip düşmana yardım ettiği dile getirilmiştir. Bu fikir değişikliklerinin aksine yöre halkından gelen destekler de bir hayli önem arz etmektedir. Efenin dağlarda mücadele veriyor olması hem silah hem iâşe anlamında halktan destek almasını gerekli kılmaktaydı. Bu malzemelerin temin edilip ulaştırılmasında dikkat çekmeden hareket etmek lazımdır. Çözüm olarak sekiz yaşlarında bir kız çocuğu olan Ayşe'nin minik bedenine cephaneleri sararak dağdaki efelere ulaştırdığını bilmek dönemin ruhunu hissetmek için güzel bir örnektir. Yabaayak şehit düştükten sonra Essanoğlu efelerin başına geçmiş, Mehmet Koyuncu'nun babası da Essanoğlu ile birlikte mücadelesini devam ettirmiştir. (Turan, Kurtuluş Savaşında Kula'nın Efeleri, 2022)

Ölümü ile ilgili 1949 Kula doğumlu Halil Başaran 'ın anlattığı bilgiler ile türkünün sözleri uyumaktadır:

"Yabaayak'ı, Gavur Köy'de baskına uğratmışlar, Yabaayak'ı orada şehit etmişler, başını kesip Gölde Köyü'nde ve Kula'da dolaştırmışlardır. Ancak onun yerini İhsanoğlu Mehmet Efe doldürmüştür." (Gülmez, 2020, s. 453)

Ölümü ile ilgili türküde yer verilen dizeler:

"Yabaayağ'ı cavır köyde bastılar
Bastılar da kellesini kestiler
Kestiler de gül dalına astılar"

KIRMIZI BUĞDAY**Türkünün Metni**

Kırmızı Buğday (1.Nüsha)	Kırmızı Buğday (2.Nüsha)
Kırmızı buğday ayrılmıyor hadülen kanından Can bulaşmış Ali Osman Efe'nin hadülen canından Kurşun girmiş Efemizin hadülen dört bir yanından	Kırmızı buğday ayrılmıyor – sezinden (çeçinden) Mevlam mevlam versin güzellerin gencinden Kim ayrılmış ben ayrılam eşimden
Yürü serbest yürü beyaz Aşem örme saçlar sürünsün Açıver ak gerdanını Aşem hadülen sinen görünsün	Yörü yörü dilber salma saçın sürünsün Açıver açıver cepkenini elmas gerdan görünsün
Göçbeyli altında selamet geçtim hadülen sağ geçtim Sarıcalar deresinde pusuya düşüp kendimden geçtim Aklımı zor topladım hadülen Cingeye dar kaçtım	Yol üstüne kura koymuş iliyeni Ben istemem istemem mavi şalvar giyeni Ben isterim setre pantol giyeni
Yeğitler yeğidi Ali Osman Efem yerde yatıyor Heybesinde buğdaylar hadülen kanyla yatıyor Kırmızı buğday ayrılmıyor hadülen aman saçımдан	Yörü yörü dilber salma saçın sürünsün Açıver açıver cepkenini elmas gerdan görünsün
Mevlam bana versin beyaz Aşem güzellerin gencinden Kim ayrılmış ki hadülen ben ayrılam Aşem eşimden	
Serbest yürü Beyaz Aşem örme saçları sürünsün Aç beyaz gerdanı da Aşem hadülen sinen görünsün	

Türkünün hikâyesini Bergama'da başta sinema olmak üzere birçok faaliyette bulunan Ali İhsan Güngül, 28/02/1941 tarihinde derlemiştir. (Altuğ, 2008)

Türkünün Hikâyesi

Kırmızı Buğday türküsünün hikâyesi ile ilgili farklı yorumlar mevcuttur. Yapılan araştırmalar sonucunda türkünün yukarıda dizeleri verilen iki ayrı nüshasına ulaşılmıştır. İkinci nüshanın, birinci nüshanın zamanla değişmiş versiyonu olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle asıl olarak birinci nüshadan bahsedilecektir. Türküde adı geçen Arap Ali Osman Efe, Yunan baskınlarına karşı çetesiyle birlikte Ege bölgesinde mücadele veren bir efedir. Yunan ordusunun Menemen'deki zalim faaliyetlerini haber alır almaz Parti Pehlivan'ın kurduğu çete ile birleşerek bölgeden adam toplama çalışmaları lakin halktan bekledikleri desteği tam olarak göremezler. 21 Mayıs 1919 Menemen Ovası'nda Yunan'la çarpışan Ali Osman Efe yaralanır. Bu çarpışmanın ardından iyileşmek üzere Fatma Hanım tarafından bakılır ve iyileştikten sonra evlenirler. Bergama'ya bağlı Bölcek Köyü'nün Yunan işgalinde olan sınır bölgelerden biri olduğunu bile

bile oraya gitmekte ısrarcı olan Ali Osman Efe ve adamları Sarı Yüzbaşı denilen bir Yunan askeri tarafından tespit edilir ve çatışma gerçekleşir. Bu olay sırasında vurulan Ali Osman Efe, sürünerek bir mısır tarlasına ulaşır. Efenin kanıyla kırmızıya boyanan buğdaylar tohum olarak kullanılıp ekilir, bir rivayete göre o bölgede yetişen ürünler diğer bölgelere daha verimli ürün vermiş ve renkleri kırmızıya çalmıştır. Bu yaralanmadan da sağ çıkmayı başaran Ali Osman Efe, yine pes etmeden savaşmaya devam eder, Balıkesir'de mücadele veren Yüzbaşı Kemal Bey'in emrine girer. Savaşın sonra Bergama'nın Alibeyli Köyü'nde yaşamış ve orada ölmüştür. Mezarı bugün Bergama Mezarlığı'nda yer alır.

Kırmızı Buğday'ın ikinci nüshasına bakıldığında ise kan, can, kurşun, pusu, kaçış gibi ifadelerden yoksun olduğu görülmektedir. Birinci nüshada türküye konu olan Ali Osman Efe'ye dair bir ifade de yer almamaktadır. Günümüzde söylenmeye devam eden türkünün Millî Mücadele'ye dair herhangi bir izi bulunmamaktadır. İkinci nüsha, Muzaffer Sarısözen tarafından derlenmiştir. (Repertükül, 2022)

Türkünün Tahlili**a. Mekân**

İzmir'in işgalinden sonra Yunan kuvvetlerinin Türk halkı muameleleri çevre bölgelerde işitilir olmuştur. Bu bölgelerin başında gelen Bergama, İzmir'e olan yakınlığı halk üzerinde endişeye neden olmuştur. Türkünün hikâyesine bakıldığında ortaya çıkan bölge isimleri bir kenara, türküde yer alan mekân izleri incelendiğinde yine benzer yerlere ulaşılmaktadır. Üçüncü kıtada İzmir'in Bergama ilçesine bağlı Göçbeyli Mahallesi'ne rastlanmaktadır. Bu mahalle Bölcek Köyü ile Alibeyli Köyü arasında kalmaktadır. Aynı kıtada yer alan Sarıcalar Deresi ise Göçbeyli'nin doğusunda İzmir-Manisa sınırına yakın bir yerde bulunan Bergama'ya bağlı Sarıcalar Köyü'ndeki meşhur su kemerinin olduğu dere olması muhtemeldir. "Aklımı zor topladım hadülen Cingeye dar kaçtım." Bu satırdaki Cinge için iki ayrı ihtimal vardır. Cinge hem Bergama – Soma yolu üzerinde yer alan bir kasabanın hem de Balıkesir'i güneyindeki bir köyün adıdır. Ali Osman Efe'nin Balıkesir'de Yüzbaşı Kemal Bey'in emrine girmiş olması, bahsedilen Cinge'nin Balıkesir'deki köy olması ihtimalini yükseltmektedir.

b. Zaman

Yunanların Bergama'yı işgali 11 Haziran 1919 tarihindir. (Bayrak, 1990, s. 14) Türküde belli bir zaman ifadesine rastlanmamaktadır. Ali Osman Efe'nin vurulduğunu, vurulduğu yerden ayrıldığını ancak pusuya düştüğünü, düşüp kendinden geçtiğini takip edebiliyoruz. Zar zor toparlandıktan sonra kaçtığını biliyoruz ancak ne bir tarih ne bir mevsim ne de saate dair ipucu bulunmamaktadır.

c. İnsan

Türküde adı geçen ilk insan Ali Osman Efe'dir. Bölge halkı tarafından sevilip desteklenen bir efe olduğu belli olan Ali Osman hakkında literatürde net bir bilgi yer almamaktadır. Hikâyede yer alan bilgiler ışığında kendisinin Yunan işgaline karşı mücadele veren bir efe olduğu kanaatine varmak mümkündür. Yunan ordusunun kendisi için siyah,

kara, zenci gibi anlamları olan “mavro” lakabını kullandığı bilgisine de ulaşılmıştır. Dağlarda mücadele veren efenin teninin zamanla esmerleşmiş olması muhtemeldir. Bu konuda diğer bir ihtimal ise Ali Osman Efe'nin Arap kökenli olması olabilir ancak esmer bir Türk olduğunu düşünmek daha uygundur. (Altuğ, 2008) Türküde yer alan bir diğer insan “Beyaz Aşem”dir. Mavroya karşı beyazın kullanılmış olması Aşem'in Arap asıllı değil de Türk olduğunu ifade ediyor olabilir. “Kim ayrılmış ki hadülen ben ayrılem Aşem eşimden.” Aşem'in (Ayşe olabilir) eş konumunda olduğu da bu dizelerden anlaşılmaktadır.

ZOBALARINDA GURU DA MEŞE YANIYOR

Türkünün Metni

Zobalarında guru da meşe yanıyor Efem
Yanıyor da Memet Efem de üşümüş de donuyor
Boncuklu da gelin ortalıkta dönüyor da dönüyor
Aslanım da efeler vay vay

Gar mı yağıp ba Yarengöme'nin dağına Efem
Memet Ağam da oturu da vermiş efelerin de sağına
Çıkam ha den der şu dağların başına da başına
Aslanım da efeler vay vay

Denizli yöresine ait bu türkü Özay Gönlüm tarafından derlenmiştir. Kaynak kişi ve notaya alan kişi de yine Özay Gönlüm'dür. Türkünün türü yiğitlik-kahramanlıktır. (Zobalarında Guru Da Meşe Yanıyor, 2022)

Türkünün Hikâyesi

İzmir'in Yunan işgali altında olduğu sırada bölgede bulunan efeler yörükler mücadelenin önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Haklarında yakılan türküler bugün hala dilden dile dolaşmaktadır. Zobalarında Guru Da Meşe Yanıyor türküsü ise mücadelesini farklı bir şekilde veren Mehmet Efe'nin hikâyesidir. Balkan Harbi sırasında bir bacağı kaybeden Mehmet Efe, bölgedeki mücadeleyi gördükçe bir efeye oturmak yakışmaz diye düşünür ancak elinden bir şey gelmez. Evde oturdukça üşümeye başlayan efenin yazın bile soba yakmak zorunda kaldığını görenler, başta İzmir olmak üzere bütün ülkenin işgalcilerden kurtulduğunu öğrenen Mehmet Efe'nin sonunda huzura ererek üşümeyi bırakması üzerine ona bu türküyü yakmışlardır.

Türkünün Tahlili

a. Mekân

Türküde adı geçen Yarengöme bugün Tavas adıyla bilinen, Denizli ilinin bir ilçesidir. “Gar mı yağıp ba Yarengöme'nin dağına Efem” satırında bahsedilen dağ için üç ayrı ihtimal mevcuttur. Tavas ilçesinin üç tarafı dağlar ile kaplıdır; kuzeyde Babadağ, güneyde Bozdağ, doğuda Serinhisar dağları bulunmaktadır.

b. Zaman

Türküde zamanla ilgili çok fazla ifade bulunmuyor. Yine aynı satırda “Gar mı yağıp ba Yarengöme'nin dağına Efem” kar kelimesinden havalanın soğuk olduğu bir mevsimi çı-

kartabiliriz ancak Mehmet Efe'nin yaz kış demeden üşüyor olması bu satırın kışı anlatıp anlatmadığı ile ilgili soru işareti oluşturmaktadır.

c. İnsan

Türküye ilham olan Mehmet Efe, vatan sevdasıyla yanıp tutuşurken hiçbir faaliyette bulunamamaktan donmaya başlayan bir efedir. Balkan Harbi'nde yanında patlayan şarapnel sonucunda kaybettiği bacağı savaşmasına engel olmuş, mücadelesini istediği gibi verememesine sebep olmuştur. Bölgede mücadele veren Gökçen Efe, Demirci Efe, Ali Osman Efe, Yörük Ali gibi kahramanları gördükçe destek vermek ister ancak fiilen mümkün olmaz. İkinci kıtada Mehmet Efe'nin, efelerin sağına oturduğu yazılmıştır. İsim verilmiş olsa da bölgede mücadele veren efeler ile görüşmekte olduğu düşünülebilir. Bir başka isimlessiz ise Boncuklu Gelindir. Bir ihtimal Mehmet Efe'nin eşi olduğu söylenebilir.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNE AİT TÜRKÜLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Torosların güneyinden Suriye sınırına kadar olan yerleri kaplar. Bölge doğu ve kuzeyden Doğu Anadolu Bölgesi, batıdan Akdeniz Bölgesi, güneyden Suriye ve kısa bir sınırla da Irak ile çevrilidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'nin en düzlük bölgelerinden biri olup, bu düzlükler Arap Yarımadası'nın güneyindeki Hint Okyanusu'na kadar gider. (Wikipedia, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2022) Bölgede yer alan iller şu şekildedir: Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Adıyaman, Siirt, Mardin, Kilis, Şırnak. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 2).

MARMARA BÖLGESİNE AİT TÜRKÜLER

Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Yalova, Kocaeli tamamen bölge sınırları içinde; Sakarya ve Bilecik'in Karadeniz Bölgesi'nde toprakları olup; Bursa ve Balıkesir'in Ege Bölgesi'nde de toprakları vardır. Çanakkale ilinin topraklarının çok büyük bir bölümü Marmara Bölgesi içinde olup sadece Edremit Körfezi çevresindeki yerleşim yerleri Ege Bölgesi sınırları içindedir. (Wikipedia, Marmara Bölgesi, 2022) İl merkezleri baz alındığında Marmara Bölgesinde yer alan iller şunlardır: İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Yalova, Sakarya, Bilecik, Bursa, Balıkesir'dir. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 3).

Tablo 2. Tespit edilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi türkülleri listesi

Antep Müdafaa	Gaziantep
Atına Binmiş Elinde Dizgin	Gaziantep
Kolumu Salladım Toplar Oynadı	Şanlıurfa
Şu Antep'in Ufak Tefek Taşları	Gaziantep
Tilfindır Hastane	Şanlıurfa

Tablo 3. Tespit edilen Marmara Bölgesi türküleri listesi

Cafer Efe	Balıkesir
Debboy Önünde Diken	Balıkesir
İhsan Çavuş	Balıkesir
Kur'a Kağıtları Aklı Kareli	Sakarya

Tablo 4. Tespit edilen İç Anadolu Bölgesi türküleri listesi

Ankara'nın Taşına Bak	Ankara
Arslan Mustafa'm	Konya
Güzel İzmir Duman Gitmez Başında	Kırşehir
Höyükünün Etrafı Köşk Olsun	Ankara

İÇ ANADOLU BÖLGESİNE AİT TÜRKÜLER

İç Anadolu Bölgesi ülkenin merkezinde yer alır. Sınırları içerisinde yer alan şehirlerden Ankara, Eskişehir, Çankırı ve Yozgat'ın bazı ilçeleri Karadeniz Bölgesi'ne, Sivas'ın bazı ilçeleri Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne, Konya, Karaman ve Niğde'nin güney ilçeleri Akdeniz Bölgesi'ne, Kayseri'nin bazı ilçeleri Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ne girer. Ayrıca Afyonkarahisar, Bilecik, Çorum ve Tokat illerinin bazı ilçeleri İç Anadolu bölgesine girer. (Wikipedia, İç Anadolu Bölgesi, 2022) İl merkezleri temel alındığında, İç Anadolu Bölgesi sınırları içinde yer alan iller şunlardır: Ankara, Konya, Kayseri, Eskişehir, Sivas, Kırıkkale, Aksaray, Karaman, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Yozgat, Çankırı. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 4).

KARADENİZ BÖLGESİNE AİT TÜRKÜLER

Ülkenin kuzeyini boydan boya kaplayan Karadeniz Bölgesi, Sakarya Ovası'nın doğusundan Gürcistan sınırına kadar uzanan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biridir. Gürcistan, Doğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi ve adını aldığı deniz ile komşudur. (Wikipedia, Karadeniz Bölgesi, 2022) Bölgede bulunan iller şu şekildedir: Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Düzce, Gümüşhane, Giresun, Karabük, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 5).

DiĞER BÖLGELERE AİT TÜRKÜLER

Sadece bir adet türküye rastlanan bölgeler, sınır bölgeler ve bölgesi belirsiz türküler bu başlık altında listelenmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan iller şu şekildedir: Ağrı, Ardahan, Bitlis, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Şırnak, Tunceli, Van. Akdeniz Bölgesi'nde yer alan iller ise: Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, Mersin, Osmaniye. Konya, Kahramanmaraş, Karaman, Afyonkarahisar, Denizli, Gaziantep ve Niğde'nin bazı ilçeleri de Akdeniz Bölgesi'ne dahil olmaktadır. Bölgelere göre tespit edilen türküler tabloda gösterilmiştir (Tablo 6).

Tablo 5. Tespit edilen Karadeniz Bölgesi türküleri listesi

Gide Gide Gitmez Oldu Dizlerim	Kastamonu
İzmir'in Ellerinde Naneler Biter	Samsun
Kırat Kırat Nallı Kırat	Giresun

Tablo 6. Tespit edilen diğer türkülerin listesi

Vurun Evlatlarım	Doğu Anadolu/ Kars
On İki Şubattır Kurtuluş Günü	Akdeniz/ Kahramanmaraş
Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa	Azerbaycan
Atımı Beyledim Delikli Taşa	Rumeli
Yanık Ömer	Belirsiz

ON İKİ ŞUBATTIR KURTULUŞ GÜNÜ

Türkünün Metni

1.Nüsha	2. Nüsha
On iki şubattır kurtuluş günü O gün muradına erdi Maraşlı Her tarafta yaptık kutlu düğünü O gün muradına erdi Maraşlı	On iki şubattır kurtuluş günü O gün muradına erdi Maraşlı Her tarafta yaptık utma düğünü O gün muradına erdi Maraşlı
İptida savaşı Maraş bitirdi Düşmanı şaşırıldı aklın yitirdi Maraş düşmanını sürdürdü götürdü Atatürk'e selam verdi Maraşlı	İptida savaşı Maraş bitirdi Düşmanı şaşırıldı aklın yitirdi Maraş düşmanını sürdürdü götürdü Atatürk'e selam verdi Maraşlı
Derelerde aktı düşmanın kanı Toplu tüfekli bombalı düşmanı Yumrukla sopayla kırdı Maraşlı O gün muradına erdi Maraşlı	Derelerde aktı düşmanın kanı Göge direklendi ahı figanı Toplu tüfekli bombalı düşmanı Yumrukla sopayla kırdı Maraşlı
	(Notaya alınmayan sözler) Maraş'ın hiç em yoktu yarasında Ümidi kalmıştı tek atasında Üzerine çöken sis arasında Bir güneş ışığı gördü Maraşlı
	O sis ki düşmanın kaçmasıydı O sis ki düşmanın ölüm yasıydı O güneş Atatürk'ün yılmaz sesiydi O sesle savaşa girdi Maraşlı
	Maraş zannederdi kendini düğünde Şanlı bayram yaptık yirmi bir günde Bölüklü taburlu düşman elinde Kükrek aslan gibi durdu Maraşlı

Birinci nüshası Muzaffer Sarısözen tarafından derlenmiştir. (Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006, s. 630)

İkinci nüshası yine Muzaffer Sarısözen tarafından derlenmiştir. Kaynak kişi iki nüshada da Mehmet Temiz'dir. (Repertükül, 2022)

Türkünün Hikâyesi

22 Şubat 1919'da Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi ile sürülerek İngilizler tarafından işgal edilen Maraş, 29 Ekim 1919 günü Fransız işgalcilere bırakılmıştır. Bölgede yaşayan Ermeni halktan yoğun bir destek alan işgalci devletler bu bölgedeki Ermeni nüfusu arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Zira şehir işgale gelen İngilizleri "Yaşasın İngilizler, Yaşasın Ermeniler, Kahrolsun Türkler..." sloganlarıyla karşılayan Ermeniler, bölge halkı için oldukça kırıcıdır. (Saral & Saral, 1970, s. 153) Yaşanan olaylara daha fazla dayanamayan halk, 31 Ekim 1919 Sütçü İmam öncülüğünde savunmasını başlatmıştır. İngilizler bölgeyi tamamen terk ettikten sonra Türkler, Ermeniler ve Fransız arasında vukuu bulan gerginlikler 21 Ocak 1920 tarihinde resmileşerek kurtuluş mücadelesine dönüşmüştür. Yirmi bir gün süren bu mücadele sonucunda Maraş'ın kazanmış olduğu zafer bütün Anadolu'ya güç vermiştir. Maraş halkı, şehirlerini düşman işgalinden kurtardıktan sonra çevre illerin mücadelesinde de etkin rol oynamıştır. Çalışmadaki diğer Milli Mücadele türkülerinin aksine bu türkü galibiyetin haklı gururu ile yakılmış bir zafer türküsüdür.

Türkünün Tahlili

a. Mekân

Türküde ana mekân olarak karşımıza Maraş çıkmaktadır. Kurtuluş mücadelesinin kahraman şehri zaferden önce Fransız işgali altındaydı. Fransız ordusunun yanı sıra Ermeni Lejyonu da bölgede destek birliği olarak yer almaktadır. İzmir'deki Yunan faaliyetleri gibi Maraş'ta da işgalci tarafından halkı zor durumda bırakan faaliyetler yapılmaktaydı. Sütçü İmam, bayrak olayı gibi gerginlikler halkın silahlanmasını fitillemişti. Farklı kültürler, dinler, düşünceler bu topraklarda karşı karşıya gelmiştir.

b. Zaman

Türküye adını veren 12 Şubat 1920 Maraş'ın kurtuluş günüdür.

c. İnsan

Halkın beklediği umut olan, Milli Mücadele'nin baş kahramanı Mustafa Kemal Atatürk, türküde yer alan tek özel isimdir. Zaferin coşkusuyla Atatürk'e seslenen Maraşlılar da türküde yer alan diğer insanlardır. İki nüshada da bulunan

"Toplu tüfekli bombalı düşmanı
Yumrukla sopayla kırdı Maraşlı"

dizeleri, ileri teknoloji silahlara sahip olan Fransız ordusuna karşı Maraş halkının hiçlikten silahlar üretmek ne pahasına olursa olsun kazandıklarını ifade etmektedir.

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada kullanılmak üzere tespit edilen türküler ölçeğinde, Milli Mücadele'nin askeri gidişatı ile türkülerin

bölgelere dağılımı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda elde edilen verilen türkülerin Ege Bölgesi'nde yoğunlaştığını göstermektedir. Milli Mücadele'nin İzmir'in işgaliyle başlamasından sonra, kuzey ve batıya doğru ilerleyerek uzun süre devam etmiş olması bu bölgedeki insanların savaştan etkilenme sürelerinin diğer bölgelere göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Duyguların birebir yansıtıcısı ve dışavurumu olan türküler, yakıldığı bölgede yaşayan halk hakkında fikir verir niteliktedir. Eldeki veriler ışığında öncelikle Aydın olmak üzere Balıkesir, İzmir, Gaziantep halkının Millî Mücadele'den daha çok etkilendiği düşünülebilir. Bu düşüncenin netlik kazanması için bütün bölgelerde bulunan türkülerin tespit edilip derlenmesi gerekmektedir. Bu henüz mümkün olmamakla beraber Ege Bölgesi'nde mücadelenin başından itibaren savaşın devam ediyor olması bölgedeki insanların daha geniş bir zamanda daha yoğun hislerle türkü yakmasına neden olmuş olabilir. Nitekim derlenen türkü sayısı arttıkça iller çeşitlenebilir, türkü sayıları artabilir ama Ege Bölgesi'nin önceliğinde bir değişim yaşanmayabilir. Derlenmiş hali bulunan Ege Bölgesi türkülerini Aydın, İzmir, Manisa, Muğla, Afyonkarahisar, Denizli illerine aittir. Ege Bölgesi'nde yer alan Kütahya ve Uşak illerine ait türküye rastlanmamıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerden Gaziantep ve Şanlıurfa hariç Diyarbakır, Batman, Adıyaman, Siirt, Mardin, Kilis, Şırnak illerine ait türküye rastlanmamıştır. Marmara Bölgesi'ne ait türküler Balıkesir ve Sakarya'ya aittir. Bölgede bulunan diğer İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Yalova, Bilecik, Bursa illerine ait türküye rastlanmamıştır. İç Anadolu Bölgesi'ne ait türküler Ankara, Kırşehir, Konya illerine aittir. Kayseri, Eskişehir, Sivas, Kırıkkale, Aksaray, Karaman, Niğde, Nevşehir, Yozgat, Çankırı'ya ait türküye rastlanmamıştır. Karadeniz Bölgesi'ne ait türküler Kastamonu, Giresun, Samsun illerine aittir. Geriye kalan Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Düzce, Gümüşhane, Karabük, Ordu, Rize, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak illerine ait türküye rastlanmamıştır. Akdeniz Bölgesi'nde sadece Kahramanmaraş'a ait türküler tespit edilmiştir. Bölgede yer alan Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, Mersin, Osmaniye'ye ait türküye rastlanmamıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kars iline ait bir türküye rastlanmıştır, bölgeye ait diğer iller olan Ağrı, Ardahan, Bitlis, Bingöl, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Malatya, Muş, Şırnak, Tunceli, Van'a ait türküye rastlanmamıştır. Türküler üzerinden yapılan bu bölge ayrımı Milli Mücadele'nin askeri hareketin gidişatı ile örtüşmekte midir? Milli Mücadele türkülerinin harita üzerinde gösterimi aşağıda yer almaktadır (Şekil 2).

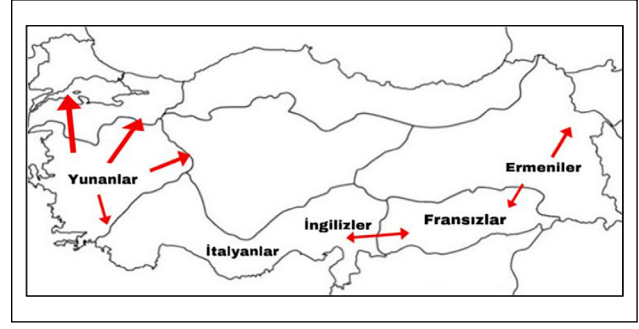
Güneydoğu Cephesi'nde verilen mücadele Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu cephede İngiliz, Fransız ve Ermeni kuvvetleri ile savaşmıştır. Bereketli Hilal'e yakın olması nedeniyle düşman için önemli işgal bölgelerinden birisi olmuştur. Kilis, Adana, İskenderun, Mersin gibi şehirler işgal altında olmasına rağmen türkü tespit edilmeyen şehirlerdendir. 1920 yılında

Şekil 2. Yörelere göre Millî Mücadele Türküleri.

TBMM'nin ilk başarısı olan Kars, Gümrü, Iğdır'ın ülke topraklarına kazandırılması ile diplomatik sürece geçilmiş ve Doğu Cephesi kapatılmıştır. Bu zaferle cephedeki birlikler Batı Cephesi'ne aktarılmış, oradaki halka hem umut hem destek olmuşlardır. Kazanılan topraklardan sadece Kars iline ait türkü tespit edilmiştir. Gümrü, antlaşma ile Ermenilere bırakılmış olduğundan türkü tespit etmek zor olsa da Iğdır iline ait bir türkü derlenmeyi bekliyor olabilir. Her ne kadar Batı Cephesi'nde Millî Mücadele daha uzun sürdü diye ifade ediliyor olsa da Doğu Cephesi'nin aslında I. Dünya Savaşı'ndan beri mücadele içerisinde olduğu unutulmamalıdır. Ege Bölgesi'ni kapsayan Batı Cephesi ise İzmir başta olmak üzere Aydın, Muğla, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Uşak, Manisa, Denizli illerini ifade etmektedir. Adı geçen şehirlerden Bursa, Eskişehir, Kütahya, Uşak illeri hariç diğer illere ait türküler tespit edilmiştir. Türk ordusunun Yunan'a karşı savaştığı İnönü Muharebeleri, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz Batı Cephesi içerisinde yer alan bölgelerde gerçekleşmiştir. Bu durum Ege Bölgesi'nin daha doğrusu Batı Anadolu'nun Millî Mücadele'deki önemini bir kere daha vurgulamaktadır. Doğu ve Batı Cephesi'nde verilen toplam şehit sayısı 37.288'dir. Hastane veya hastane dışında ölen askerler hariç tutulduğunda Batı Cephesi toplam kaybın %99'unu oluşturmaktadır. (Sofuoğlu, 2013, s. 186) Bu veriler değerlendirildiğinde türkülerin eksik olmakla beraber doğru bölgelerde yoğunlaştığı fark edilmiştir. Millî Mücadele'de işgal kuvvetlerinin harita üzerinden gösterimi aşağıda yer almaktadır (Şekil 3).

Bu çalışmadan çıkartılabilecek bir diğer husus ise; türküler özellikle de kahramanlık türküleri birisi veya bir yer için yakılır. Birisi için yakılan türküler sayesinde o bölgede kahramanlık yapan, halk tarafından takdir gören mahalli şahısların tespit edilebilmektedir. Zira kahramanlar kadar, düşmanların da zikredilir olması bölgede yaşanan olayların çözümlenmesinde katkı sağlar. Bir yer için yakılan türküler ise yine içerisinde barındırdığı insan motifleriyle bölge halkı hakkında bilgi verebilmektedir. Maraş halkının cesaretli ve inançlı olduğunun türkünden çıkartılabilmesini sağlayan budur. Dağlar, dereler, köprüler gibi mekâna yönlendiren izler ise hem türkünün yöresini tespit etme hem de anlatılan hikâyenin haritalandırılmasında önem taşımaktadır. Örneğin Kırmızı Buğday türküsünde Ali Osman Efe'nin takip ettiği güzergâh türkünde yer alan bu izler sayesinde

Şekil 3. Millî Mücadele işgal kuvvetleri.

tespit edilebilmiştir. Eldeki veriler ölçüğünde türkülerde rastlanılan şahıslar şu şekildedir: Abalı Zeybek (Çavuş Hasan Efe), Yabaayak (Şabanoğlu Mehmet), Essanoğlu, Ali Osman Efe, Aşem, Mehmet Efe, Boncuklu Gelin, Kara Hüseyin, Arif Bey, Filik, Hatçe, Mustafa, Hüseyin, Elif kız, Atatürk, Maraşlı. Bu şahısların dışında türkü hikâyelerinde yer alan şahıslarda mevcuttur. Birçoğu mahalli olan bu şahıslar devletle bir şekilde münasebetleri olmadığı sürece belgelerde kolay rastlanabilir şahıslar değildir. Özellikle efelerin çoğu zaman dağlarda yaşıyor olması, tespit edilmelerini zorlaştırmaktadır. Ancak bu gibi çalışmalar ile halkın hikâyelerinden çıkartılmaları mümkündür.

SONUÇ

On dokuz farklı yöreden Millî Mücadele'nin sesini günümüze ulaştıran türküler ile kimisinin dağlarda kimisinin yollarda kimisinin ise ruhen vermiş olduğu mücadeleler bu dizeler ile taçlandırılmış, olaylar yaşanan bölgede sınırlı kalmamış, kahramanlıkları bütün ülkeye ezgilerle taşınmıştır. Tarihe, insanın izini taşıyan her şey üzerinden bakabilmek henüz çok yeni bir yaklaşımdır. Bilhassa ülkemizde farklı belgeler kullanarak çıkarımlar yapmak yeterince yaygınlaşmış değildir buna rağmen örnekler çoğalmaktadır. Müzik duygularla doğrudan bağlantılıdır. Mutluyken dinlenen şarkılar ile mutsuzken dinlenen şarkılar, dans etmek için açılan şarkılar ile ders çalışmak için açılan şarkılar bambaşka deneyimlerdir. Tarihi belgelerde insanın duygularını bulabilmek oldukça güçtür lakin hem ezgisi hem sözü olan bir eser üzerinden hem hislerin söze dökülmüş hali okunabilir hem insana hissettirdiği duygular birebir deneyimlenebilir. Bu yönleriyle tarihi şarkıların/türkülerin dönemi araştırmacılar tarafından sınırlandırıldığı sürece kaynak niteliği taşımaktadır. Türkülerin hem kültür hem kaynak özelliği taşıyor olması farklı alanlarda çalışan birçok araştırmacının kolektif çalışmasını gerekli kılmaktadır. Henüz derlenmeyen ve belli bir yörede kendini tekrar eden türküler zamana yenik düşüp kaybolmadan önce tespit edilmeli ve derlenmelidir. Toplum olmak, millet olmak, asker olmak, anne olmak, eş olmak, baba olmak, lider olmak, çocuk olmak gibi bütün bu niteliklerin insanda nasıl hisler uyandırdığı ancak derlenen türkü sayısı artarsa doğru şekilde çözümlenebilir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Aegean Region. (2022, April 16). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ege_B%C3%B6lgesi
- Akbaş, O. (2016). Cephe Gerisinin Kahramanları. *Euro-newsport*, (67), 102-104.
- Altug, O. (2008, September 17). *Kırmızı buğday neden kırmızı? Bergamalı arap Ali Osman Efe*. Onder Altug Blogspot. http://onder-altug.blogspot.com/?fbclid=IwAR2_TfwO7eXrLBHbHODSAjzOoiK1H_qjabD5q0lG-lv2tP5oSKRCwmWjSo [Turkish]
- Atapay, H. (2016). *Şu İzmir'in içinde sıra kavaklar*. Repertukul. <https://www.repertukul.com/SU-IZMIR-IN-ICIN-DE-SIRA-KAVAKLAR-1097> [Turkish]
- Balıkesir Redd-i Annexation Society. (2020, September 7). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bal%C4%B1kesir_Redd-i_%C4%B0lhak_Cemiyeti
- Baycın, H. (2016). *Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden*. Repertukul <https://www.repertukul.com/KIRMIZI-BUGDAY-AYRILMIYOR-SEZINDEN-441> [Turkish]
- Bayrak, M. O. (1990). *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk* (1st ed.). Kastaş Yayınları. [Turkish]
- Black Sea Region. (2022, April 17). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Karadeniz_B%C3%B6lgesi
- Bolucek, B. (2008). *The effect of folk songs on the academic success in the teaching of social studies*. [Unpublished master's thesis]. Gazi University.
- Central Anatolia Region. (2022, April 16). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0%C3%A7_Anadolu_B%C3%B6lgesi
- Fidan, S. (2017). Asker Türkülerinin Sosyal Psikolojik Zemin ve İşlevleri. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. 3, s. 99-123. Ordu: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Gulmez, N. (2020). Anılarla ve bugüne kalanlarla milli mücadeleye. In P. Gulmez, & D. Bilgi (Eds.), *Yüzüncü yılında milli mücadele döneminde Manisa* (pp. 421-469). Berikan Yayınevi. [Turkish]
- Ilyas N. (2007). *Abalımın cepkeni*. Turk Yurdu. <http://www.turkuyurdu.com/abalimin-cepkeni-3468.html> [Turkish]
- Keles, C. (2022, March 23). *Yabaayak türküsü*. Kaynakça.info. <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/1070779/yabaayak-turkusu> [Turkish]
- Kollektif. (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi* (Cilt 2). Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Madenci, Z. (2016). *Kınalıdır Yabaayağ'ın tazısı*. Repertukul. <https://www.repertukul.com/KINALIDIR-YABAA-YAG-IN-TAZISI-697> [Turkish]
- Marmara Region. (2022, April 5). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Marmara_B%C3%B6lgesi
- Mirzaoglu, F. G. (2001). *Türkülerin işlevleri ve zeybek türküleri*. *Türkbilgi*, 2, 76-91. [Turkish]
- Ong, W. J. (2020). *Orality and literacy* (7th ed.). Metis Publishing.
- Ozcan, N. (1993). *Dârülelhan*. TDV İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulelhan> [Turkish]
- Poe, M. T. (2019). *A history of communications (Media and from the evolution of speech of the internet)*. Işık Publishing.
- Saral, A. H., & Saral, T. (1970). *Vatan nasıl kurtarıldı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sofuoğlu, A. (2013). *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi* (11th ed.). Siyasal Kitabevi. [Turkish]
- Southeastern Anatolia Region. (2022, March 20). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCneydo%C4%9Fu_Anadolu_B%C3%B6lgesi
- TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> [Turkish]
- Temiz, M. (2016). *On iki şubattır kurtuluş günü*. Repertukul. <https://www.repertukul.com/ON-IKI-SUBATTIR-KURTULUS-GUNU-340> [Turkish]
- Turkopedia. (2022, March 23). Zobarlarında guru da meşe yanyor. Turkopedia. <https://www.repertukul.com/ZOBALARINDA-GURU-DA-MESE-YANIYOR-2261> [Turkish]
- Turan, B. (1999, June 17). *Kurtuluş Savaşı'nda Kula'nın efseleri*. *Makaleler Tripod*. <https://makaleler.tripod.com/bilimsel/05.htm> [Turkish]
- Yakıcı, A. (2007). Halk şiirinde türkü - tanım, tasnif, inceleme, metin (1st ed.). Akdag Yayınları. [Turkish]